

фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них. У ч. 2 ст. 233 КПК України («Проникнення до житла чи до іншого володіння особи»), у свою чергу, закріплено, що під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Співвідношення наведених понять надає можливість переконатися в тому, що у КПК України надано більш ширше визначення, в якому містяться не лише об'єктивні, а й певні суб'єктивні ознаки житла. Видається, що така конкуренція ст. 379 ЦК зі ст. 233 КПК України у питаннях, які можуть мати суттєве значення для кваліфікації злочинів, зокрема, встановлення кваліфікуючих ознак, є неприпустимою.

7. З огляду на викладене видається слушною пропозиція, що під час здійснення міжгалузевих наукових досліджень слід приділяти належну увагу питанню уніфікації юридичних термінів. Задля цього слід: чітко визначити ту галузь законодавства, яка є базовою і до якої (за своєю природою) є найближчим поняття, що виражається певним терміном; врахувати видові та особливі характеристики певного правового явища, яке виражається завдяки відповідному терміну; надати єдине об'єктивне законодавче визначення певного терміна, чим виключити «зберігання» та використання у законодавстві таких собі термінів-омонімів.

Т. О. Михайліченко, к.ю.н., асистент кафедри публічного права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ЕФЕКТИВНОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДБУВАННЯ ВИПРАВНИХ РОБІТ ЗА ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ ст. 197 КК УКРАЇНИ

У тезах аналізується питання доцільності призначення і відбування виправних робіт за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна. Відмічається, що цей вид покарання має бути виключений із санкції ст. 197 КК України.

В тезисах анализируется вопрос целесообразности назначения и отбывания исправительных работ за нарушение обязанностей по хранению или охране имущества. Отмечается, что этот вид наказания следует исключить из санкции ст. 197 УК Украины.

The theses analyze the appropriateness of sentencing and serving penal labor for breaching the duty of keeping or protecting the property issue. It has been noted that this kind of penalties should be excluded from sanction of Art. 197 of the Criminal Code of Ukraine.

1. Проблема ефективності правового регулювання виникає там, де нормативно-правовими засобами здійснюється діяльність, що спрямована на отримання додаткових соціальних благ, до яких відносять й збереження існуючих соціальних цінностей¹.

Термін «ефективність» означає характеристику будь-якого об'єкта (пристрою, процесу, заходу, виду діяльності), що відображає його суспільну користь, продуктивність або інші позитивні якості. Крім того, ефективним є не будь-який результат, а лише той, що приводить до потрібних результатів, наслідків, дає найбільший ефект². Тому для того, щоб оцінити властивості такого результату, необхідно співставити його з наміченою метою.

2. Цілями будь-якого покарання згідно із ч. 2 ст. 50 КК є: кара як відплата за вчинене; виправлення засудженого; запобігання вчиненню нових злочинів самим засудженим та запобігання вчиненню злочинів з боку інших осіб. І вже при досягненні мети покарання проглядається взаємозв'язок кримінального і кримінально-виконавчого права. Загалом, як відмічають М. М. Яцишин і П. В. Таргоній, можна виділити три основні рівні взаємозв'язку цих галузей. На першому рівні цей взаємозв'язок чітко прослідковується у визначенні мети і завдань кримінально-виконавчого законодавства, викладених у ст. 1 КВК України. На відміну від колишнього виправно-трудового законодавства, сьогодні КВК України регламентує порядок і умови виконання та відбування кримінальних покарань, перелічених у ст. 51 КК, як поєднаних, так і не поєднаних із заходами виправного впливу. На другому рівні взаємодія двох галузей права визначається делегуванням кримінально-виконавчому закону повнова-

---

¹ Панов А. Б. Эффективность в административном праве и средства ее обеспечения [Электронный ресурс] // – Режим доступа : http://panov.in/Stati/Zapisi/2013/3/3_EFFEKTIVNOST_V_ADMINISTRATIVNOM_PRAVE_I_SREDSTVA_EE_OBESPECENIA.html. – Загл. с экрана.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови. 250 000 слів / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – С. 367.

жень з реалізації усього комплексу правообмежень, передбачених конкретним видом покарання, що призначається судом. На третьому рівні така взаємодія КК і КВК України проявляється у застосуванні відповідних норм права згідно з оцінкою кримінальним законом ступеня тяжкості вчиненого злочину¹.

3. *Виправні роботи* – основний вид покарання, яке полягає в обмеженні не лише трудових прав засудженого шляхом покладання на нього обов'язку працювати в певному місці, а і його права власності шляхом відрахування частини його заробітку в дохід державного бюджету². Це покарання відповідно до санкції ст. 197 КК України може призначатися судом у межах від 6 місяців до 2 років, і особа відбуває їх за місцем роботи. Із заробітку засудженого провадяться відрахування, які у відповідності до ч. 1 ст. 57 КК, можуть складати від 10 до 20 відсотків.

Задля досягнення мети покарання відповідно до КВК України на засудженого до виправних робіт протягом строку, встановленого вироком, покладаються такі обов'язки: працювати за місцем його роботи (ч. 1 ст. 41); періодично з'являтися на ресстрацію до кримінально-виконавчої інспекції (ч. 6 ст. 41); заборонено звільнитися з роботи за власним бажанням (ч. 1 ст. 42) і виїздити за межі України без дозволу кримінально-виконавчої інспекції (ч. 4 ст. 42).

4. У науковій літературі давно ведуться дискусії щодо ефективності застосування виправних робіт як самостійного виду покарання. Перша група вчених вважає виправні роботи ефективним покаранням (І. О. Бушуєв, О. С. Пироженко, В. Є. Ткачук та ін.). Зокрема, І. В. Упоров стверджує, що виправні роботи містять кару, яка виражається в обмеженні трудових та економічних прав засудженого. На його думку, це проявляється насамперед в тому, що виправні роботи передбачають примусову працю, «яка не завжди може співпадати з трудовими інтересами винного»³. І. А. Вартилицька вбачає специфіку виправних робіт у можливості перевиховання засуджених через залучення їх до обов'язкової

---

¹ Яцишин М. М., Таргоній П. В. Взаємодія кримінально-виконавчого законодавства з нормативними актами інших галузей права у процесі виконання покарань і ресоціалізації [Електронний ресурс] // Інституційний репозитарій Східноєвропейського нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – Режим доступу : <http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/2028/1/resoc.pdf>. – Заголовок з екрана.

² Пономаренко, Ю. А. Види наказаний по уголовному праву Украины : монографія – Х. : ФИНН, 2009. – С. 112.

³ Упоров И. Целеполагание отдельных видов наказания в российском уголовном праве // Уголов. право. – 2001. – № 3. – С. 47.

суспільно корисної праці, збереження засудженими необхідних трудових навичок із метою полегшення їх ресоціалізації після відбуття ними строку покарання. Висновок щодо ефективності виправних робіт базується на практичних дослідженнях, які свідчать про низький рівень рецидиву серед осіб, засуджених до таких покарань¹. Та, як уявляється, правильно свого часу зазначав М. Д. Шаргородський, що доволі часто науковці за критерій ефективності обирають рецидив. Однак «ефективність виправних робіт, штрафу й інших подібних заходів не можна оцінювати тільки за рівнем рецидиву серед осіб, які відбули такі покарання. При такому підході нескладно прийти до висновку, що вказані покарання є набагато ефективнішими, ніж довгострокове позбавлення волі, так як процент рецидиву серед осіб, що відбувають ці покарання, є нижчим. Проте це пояснюється зовсім не більшою ефективністю, а контингентом осіб, що засуджені до різних покарань. Зрозуміло, що до довгострокового позбавлення волі засуджуються особи, які вчинили більш тяжкі злочини і більш стійкі злочинці, тому і рецидив серед них вищий»².

Натомість, інша група науковців вважає, що виправні роботи в цілому – перехідне явище, від якого згодом необхідно буде відмовитися (Ю. В. Баулін, В. В. Сташис). Зокрема, на думку В. М. Дрьоміна, виправні роботи вже вичерпали свій каральний і виправно-виховний вплив на засуджену особу, тому доцільно замінити їх неоплачуваними громадськими роботами³. М. Д. Шаргородський наголошував, що виправні роботи – покарання теоретично ефективніше, ніж штраф, так як у ньому мають поєднуватися залякування, пов'язане із значною матеріальною шкодою, з виховним суспільним впливом. Більша, порівняно зі штрафом, ефективність виправних робіт пов'язана із виховним впливом колективу, а якщо цей вплив відсутній, то виправні роботи зводяться до «штрафу в розстрочку»⁴. Тобто важливим елементом задля досягнення мети покарання є вплив кримінально-виконавчих заходів на засуджену особу.

---

¹ Варгилецька І. А. Виправні роботи без позбавлення волі в Україні: теоретичні аспекти та практика застосування на сучасному етапі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ. – К., 1997. – С. 8, 14.

² Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – С. 98.

³ Дрьомін В. М. Соціальні та правові підстави застосування в Україні покарань, альтернативних позбавленню волі // Право України. – 2000. – № 6. – С. 29.

⁴ Шаргородский М. Д. Наказание, его цели и эффективность. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – С. 97-98.

5. Дійсно, складно встановити ефективність чи не ефективність виправних робіт загалом. Однак можна проаналізувати це відносно доцільності призначення цього покарання за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони майна.

Так, слід ураховувати, по-перше, що порушення обов'язків (діяння) виражається у невиконанні чи неналежному їх виконанні, і, по-друге, що суб'єктом злочину, передбаченого ст. 197 КК, є особа, якій доручено зберігати чи охороняти чуже майно, тобто спеціальний суб'єкт. Згідно зі ст. 65 КК суд призначає покарання відповідно до положень Загальної та Особливої частин Кодексу та повинен враховувати ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного й обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання. Тобто йдеться про реалізацію такого принципу кримінального права, як індивідуалізація покарання, що полягає в обов'язковому врахуванні при призначенні покарання індивідуальних особливостей конкретної справи, головним чином, особи засудженого. До того ж в абз. 2 п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 р. №7 вказано, що «суди не повинні призначати виправні роботи особам, які вчинили злочини, пов'язані з виконанням ними службових або професійних обов'язків, коли залишення винного на тій самій роботі може призвести до послаблення виховного й запобіжного впливу покарання або до вчинення таких самих злочинних діянь»¹. Та, як справедливо зауважує І. В. Сингаївська, спрогнозувати такий можливий розвиток подій можливо не лише при врахуванні суспільної небезпечності особи, що вчинила злочин. Потрібно вивчити мікроклімат колективу, рівень ефективності виховного впливу керівника і визначити його авторитету на підлеглих². Тобто, якщо суд буде призначати виправні роботи особі, яка внаслідок невиконання чи неналежного виконання своїх професійних, договірних чи інших правових обов'язків спричинила тяжкі наслідки і залишилась працювати на тій самій посаді, то навряд чи

---

¹ Про практику призначення судами кримінального покарання [Електронний ресурс] : постанова Пленуму Верхов. Суду України від 24 жовтня 2003 р. №7 // Законодавство України : офіц. веб-сайт Верхов. Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03>. – Заголовок з екрана.

² Сингаївська І. В. Призначення виправних робіт за зловживання владою або службовим становищем : 10 років чинності КК України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 13-14 жовтня 2011 р.) / редкол. : В. Я. Тацій, В. І. Борисов та ін. – Х. : Право, 2011. – С. 272

будуть досягнуті цілі покарання через те, що нині система заходів, яка забезпечувала б виховний вплив колективу на засудженого, *de facto* не діє. Науковці давно вже звертають увагу, що «покарання у виді виправних робіт у сучасних умовах суттєво втратило свій карально-виховний потенціал і набуло суто монетарного характеру»¹.

Крім того, як свідчать матеріали судової практики, до осіб, які вчинили злочин, передбачений ст. 197 КК, виправні роботи майже не застосовуються. Так, за період із 2003 по 2013 рр. його призначили лише один раз! Тобто законодавець, *de jure* закріпивши виправні роботи як альтернативний вид покарання за порушення обов'язків щодо зберігання чи охорони чужого майна, не врахував специфіки вчинюваного діяння, особливостей суб'єкта даного злочину та порядку відбування цього покарання в сучасних умовах. Тому *de facto* це покарання фактично не призначається судом. Інакше кажучи, воно є неефективним. Таким чином, постає закономірне запитання про доцільність його подальшого збереження в санкції ст. 197 КК України. Видається, що виправні роботи як вид покарання за досліджуваний злочин мають бути виключені.

---

¹ Черкасов С. В. Кримінологічна концепція альтернативних мір покарання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Одеськ. нац. юр. акад. – О., 2005. – С. 7.